

z razumevanjem pa vselej podpira tudi prizadevanja svojih sodelavcev. Na njegovo pobudo je dobila Narodna in univerzitetna knjižnica med drugim veliko fotografskih posnetkov slovenskih protestantskih knjig, ki so raztresene po različnih tujih knjižnicah, tako da je danes omogočeno proučevanje naših protestantik — izvezemši Trubarjevo Cerkovno ordningo — na enem kraju. Pod njegovim vodstvom je knjižnica priredila vrsto uspešnih literarnih razstav.

Omeniti bi bilo še nekatere Ruplove funkcije v našem kulturnem življenju. Bil je urednik Znanstvenega vestnika (1934), informativnega lista Akademске založbe o slovenskih znanstvenih prizadevanjih, in sourednik prvega letnika Slovenskega jezika. Od 1946 do 1949 je predaval o odrskem jeziku na Akademiji za igralsko umetnost, v študijskem letu 1949/50 pa je prevzel predavanja iz zgodovine starejše slovenske književnosti na filozofski fakulteti. Pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti je član delovnega odbora za slovenski slovar in sodelavec v Inštitutu za literature. Slavistično društvo ima izza ustanovitve v njem delavnega člana in večkratnega funkcionarja; v poslovnem letu 1938/39 je bil društveni predsednik.

Na tri desetletja znanstvenega iskanja, pedagoškega truda in organizacijskega prizadevanja lahko zre Mirko Rupel z zavestjo, da je opravil bogato, tehtno delo. Naj bi še dolgo uveljavljal svoje sposobnosti in v zdravju nadaljeval in izvršil vse, kar je zasnoval!

Pavle Kalan

TRENJA V RUSKI LINGVISTIKI

Starejša ruska lingvistična šola je, čimbolj se je vskladila z napredno splošno — kajti monopola na kakršnokoli znanstvo ne more v resnem splošnem iskanju resnično znanstvenih dognanj imeti noben narod — dosegla s svojimi prvovrstnimi prispevki zlasti proti koncu XIX. stol. do tje pred prvo svetovno vojno izredno višino, da imenujem le taki dve korifeji, kakor sta bila Filip Fjodorovič Fortunátov (1848 do 1914) in Aleksėj Aleksándrovič Šahmatov (1864—1920). O njima se je možno najbliže poučiti v članku A. Beliča, Ruska lingvistična šola (Južnoslovenski filolog 1921, II, 169—179), o Fortunatovu posebej v nekrologu, ki ga je napisal Šahmatov (Archiv für slavische Philologie 1920, XXXVII, 243—251), o Šahmatovu pa iz njemu posvečenega zbornika (Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности Россійской Академіи Наука 1920, т. XXV, стр. VIII in 488, Петроградъ 1922).

Proti imenovani in dobro vpeljani šoli z njeno primerjalnohistorično metodo, ki je iz umevnih razlogov gojila predvsem indoevropsko in slovansko primerjalno jezikoslovje s posebnim ozirom na ruski jezik, je deloma že pred prvo svetovno vojno, zlasti pa po njej, nastopil in razvil svoj poseben lingvističen nauk s svojo posebno metodo mož, ki je izšel iz čisto drugih jezikovnih sfer, Gruzin po rodu, Nikoláj Jakovljevič Marr (1864 do 1935), ki je sicer že leta 1903 izdal gramatiko staroarmenskega jezika, leta 1908 pa Основныя таблицы къ грамматикѣ древне-грузинскаго языка, kar je izpopolnjeno izšlo leta 1925 kot Грамматика древне-литературнаго грузинскаго языка. Gruzinski jezik pripada, kakor znano, k skupini neindoevropskih kavkaških jezikov (prim. A. Meillet et M. Cohen, Les langues du monde, Paris 1924, str. 343 sl. in str. 327 sl.). Od študija neindoevropskih kavkaških jezikov, kjer je zaslužen kot ustanovitelj novejše gruzinske filologije, je prešel k študiju še drugih neindoevropskih jezikov, ki bi mogli imeti z njimi kakšno zvezo, kakor

na primer jezik Baskov v Pirenejih,¹ pa je po množici raznih razprav, katerih glavne so ponatisnjene v zborniku По этапам развития яфетической теории (1926) i. dr., prišel do neke svoje »jafetidske« teorije, ki jo je še posebej obravnaval v delu Яфетическая теория (Общее учение о языке. — Баку 1928), a njegov učenec I. Meščaninov pojasnjeval v knjigi Введение в яфетидологию (Ленинград 1929), drugi N. S. Deržavin pa v spisu Яфетическая теория академика Н. Я. Марра (Научное слово 1—2. Москва-Ленинград 1930). Ime ji je po tretjem sinu biblijskega Noeta Jafetu, po primeru imenovanja jezikovnih skupin Semitov in Hamitov po imenih drugih dveh sinov Sema in Hama. Jafetidologija ali jafetidska teorija² umeva jezik kot specifično ideološko nadzidavo (надстройка), posredno odsevajočo splošni historični proces razvitja človeškega društva. Glasovni govor smatra kot nadaljnji razvoj jezika gest, ki se je s svoje strani razvil iz jezika živali. Glotogonski (po jezikotvorstvu) zasleduje vrsto stadijev, katerih vsak v končnem pogledu ustreza velikim izpremembam društvene baze in postavlja vprašanje o zvezi jezikovnih sistemov z določnimi socialno-ekonomskimi formacijami (v nasprotju nazivu jezikovnih družin — семья — primerjalnega jezikoslovja). Jafetidologija odklanja teorijo prajezikov, porajajočih vedno bolj množiče se jezikovno potomstvo, in izhaja iz nasprotnega nazora o prvotnem mnoštvu jezikov, po tipu zelo sorodnih, ki so se v procesu historičnega razvoja podvrgli križanju, kar bo koncem koncev dovedlo do edinega svetovnega jezika komunističnega društva. Raziskujoč glasovni sestav jezikov sveta, ga je Marr zvel k štirim osnovnim tipom primarnih glasovnih kompleksov-elementov »A (Sal), B (Ber), C (Ion), D (Roš)«, katerih raznovrstna uporaba in križanje tvori formalno stran glasovne periode glotonije. Pri tem jezikotvorstvu se v vsakem stadiju in vsakem jezikovnem sistemu pojavljajo specifični pogoji tega križanja, posredno odvisni od kakovostne razlike gibalnih sil razvoja v konkretnih družtvih, različnih po času in prostoru. Gledajoč na jezik dialektično kot na edinstvo nasprotij in prenašajoč center težišča v raziskovanju s formalne strani na smiselno, jafetidologija izučuje vsebino jezika — mišljenje in njega formo (sintaktično, morfološko, fonetično) — ne v njihovi statiki in metafizični izoliranosti, temveč v živem dialektičnem procesu vzajemnega vplivanja in določa na konkretnem jezikovnem gradivu njihove zveze in razmerja, ki odsevajo navsezadnje v končnem rezultatu objektivno dialektiko društvenega razvoja. Jafetidologija naj bi zvezala historični proces razvoja jezika z razvojem mišljenja, z razvojem razmerij med proizvodnjo in proizvajalnimi silami in ustvarila specialno disciplino — paleontologijo jezika, ki bi skupno z zgodovino materialne kulture pomagala osvetliti najstarejše epohe v življenju človeštva. Raziskujoč razvoj nacionalnih jezikov, bi razkrivala njih razredno (классовую) prirodo in dodelila v tem procesu razredom (классам) najvažnejšo vlogo. Jafetidski jeziki pripadajo po Marru nekemu njegovemu sistemu, ki predstavlja najstarejši stadij glotogonskega procesa, preživljen od vseh jezikov in ustrezajoč določeni stopnji razvoja gospodarstva in človeške misli (do ustalitve formalno-logičnega mišljenja). Od indoevropskih jezikov smatra Marr kot prehodna od jafetidskih k indoevropskim,

¹ Neznanstveno delo o njem je izdal Slovenec I. Topolovšek, Die basko-slavische Spracheinheit, Wien 1894. Znanstveno kritično se bavi s predindoevropsko skupino jezikov Sredozemlja in Kavkaza ljubljanski profesor K. Oštir, ki jo imenuje »alarodsko«, po staroveškem narodu Alarodih, živečih v sedanji Armeniji. Ime pa je v zvezi tudi s hebrejskim nazivom gore Ararat, na kateri se je po pravljicnem pripovedovanju ustavila Noetova barka. Ideje za ta študij pa Oštir ni morda prevzel za časa svojega študijskega bivanja v Petrogradu leta 1911 od Marra, ampak, kakor pravi, od graškega profesorja romanista H. Schuchardta.

² Naslanjam se v tem namenoma na razpravljanje v Marru naklonjeni Малая Советская Энциклопедия (Москва 1931, X, 480 sl.). Marsikaj o tej temi seveda v Ljubljani tudi ni dostopno.

po njegovem »prometeidskim«, z nazivom po grško-mitološkem Prometeju, sinu Titana Japeta, armenski in albanski jezik. S temi in takimi Marrovimi glotogonskimi nazori bi se ne bilo potrebno baviti, da se ni vsa teorija pretegnila tudi na slovanske in med njimi zlasti na ruski jezik.

Novost Marrovega nauka o jeziku in jezikih je prišla tako iznenada in je bila tako presenetljiva, da so ji v prvem hipu mnogi podlegali. Zlasti zveza razvoja jezika z zgodovino materialne kulture je privabljalna, dasi se je v tem smislu že prej delalo tudi na zahodu, da imenujem le znani časopis »Wörter und Sachen, Kulturhistorische Zeitschrift für Sprach- und Sachforschung« (Heidelberg 1909 sl.). Med glavnim urednikom R. Meringerjem in slovečim, že emeritiranim, gori imenovanim romanistom H. Schuchardtom pa je bil, kakor vem iz svoje graške profesorske dobe, celo oster spor o prioriteti take metode, o kateri se je svoj čas izrazil naš znanstvenik K. Strekelj, da tega sicer nismo tako imenovali, pač pa tako delali. Prim. tudi moj »Uvod v slovansko filologijo« (V Ljubljani 1949, str. 26 sl., str. 46 sl. s prip. 148 do 150, str. 111 sl. v prip. 158). V zadnji, 158. pripombi sem po kratki označbi Marrovih naukov te tudi odklonil (str. 113), rekoč, da je to, kakor se vidi, vse precej daleč od bistva in nalog slovanske filologije. V smislu gori rečenega je pač umeti tudi izjavo A. Beliča v avtoreferatu o svojem delu »O jezičoj prirodi i jezičkom razvitku. Lingvistička ispitivanja« (Beograd 1941, v izdaji Akademije znanosti »Posebna izdanja«, knj. CXXXIV. Filozofski i filološki spisi, knj. 35, str. XIV in 655), ki je izšel na željo redakcije v na novo započeti seriji »Južnoslovenskega filologa« (Beograd 1949—1950, XVIII, 1—37). Tu pravi Belič, str. 5 sl., § 6: »Eto, to je osnovica moga ispitivanja. Radeći tako ja sam se našao na istom zemljištu, i po metodi i po predmetu, sa sovjetskom lingvistikom novoga vremena, zasnovanom od akad. N. J. Marra, a koju, sa uspehom, produžavaju dalje I. I. Meščaninov i drugi poslednici ove škole. Istina, ne može se reći da se kod mene sve iznosi onako kako je kod njih i da se obraduju isti problemi; ali je nesumnjivo da je celokupna osnovica moje lingvistike stvarna, materijalistička...«. Obširnejše kritično stališče pa je zavzel Belič proti Marrovi lingvistiki v zelo poučnem daljšem članku v »Književnih novinah« (Beograd 1951, IV, br. 40—42, 6., 12. in 27. oktobra). Iz njega naj navedem začetek mesta o Marrovih štirih osnovnih elementih »sal — ber — jon — roš« (br. 40), katere Marr nahaja v osnovnem sestavu vseh jezikov sveta: »Tako n. pr. ‚sal‘ on nalazi u Tesalija, Italija, Sirija i sl. Ne treba da nas buni što u Italija imamo ‚tal‘ m. ‚sal‘, u Sirija ‚sir‘ m. ‚sal‘, jer mesto s — može stajati z, š, t, d, k, č i. sl.; m. d — r, a može ih i sasvim nestati, mesto a — o, u, e, i; mesto b — m, j, v i sl...«. Od sebe naj v tej zvezi navedem razlago imen Hrvat in Srb Marrovega učenca akademika N. S. Deržavina s pomočjo Marrovih osnovnih elementov (»Славяне и Византия в VI в.« v »Язык и литература« 1930, VI, 47), o čemer sem pisal v razpravi »Donesek k zgodovini vprašanja o imenu Hrvat« (Etnolog 1937 do 1939, X—XI, 406 sl.). Za karakteristiko tudi svojevrstnega lingvističnega izraževanja, ki ga adekvatno ni mogoče slovenski predstaviti, moram navesti prav original: »Первый компонент скрещенного племенного наименования Хорват составляет спирантизованный эквивалент по оказующей группе основы sal // sar, а второй-то же племенное наименование mat, но с иным губным озвончением — vat; его оказующая форма имеется в племенном наименовании *вогяков*, а без перебоя плавного r в t в наименовании «маря», как сами себя называют *черемисы*. В целом, племенное наименование *Хорват* не только исторически, но палеолингвистически и палеоэтнологически вскрывает ближайшее родство их с *сарматами* — *сербами*: оба они являются лишь диалектическими вариантами общего палеоэтнологического архетипа — *сармат*.« Torej obe imeni, Hrvatov in Srbov, sta le dialektični varianti skupnega Sarmat! Mislim, da ni treba posebej dokazovati, da je tako etimologiziranje popoln in pravcat »abracadabra« ali rusko »тарабарщина« in spada

v vrsto neznanstvenih prekucevanj podobno, sicer drugosmerno, gori imenovani Topolovski knjigi, toda hujše nego je ta.

Seveda se s takimi igrami ni izčrpavala Marrova lingvistika in je zato bilo mogoče, da je v Rusiji iz nje vzkliko neko »новое учение о языке«, »novi nauk o jeziku«, ki mu je teoretik te lingvistike I. I. Meščaninov³ posvetil poseben spis »Новое учение о языке« (Москва 1936), o čemer je tudi francoski predaval na svečani seji ob 220-letnici ustanovitve ruske akademije znanosti leta 1945 (izdano pod naslovom »Une théorie nouvelle en linguistique«, str. 12), leta 1948 pa je priobčil članek »Новое учение о языке на современном этапе развития« (Русский язык в школе IX, № 6, str. 1—16). Ta nauk je navdušil tudi pri nas J. Vukoviča, da je napisal članek »Nova ruska škola o nauci o jeziku« (Prosvjetni radnik, Sarajevo 1947, II, br. 5, maj, str. 12—17). Po njem je (str. 12—13) »Marrova škola...«, za celokupan splet najvažnijih lingvističnih pitanja našla pravilan put ka njihovom konačnom rešavanju.« V drugem inozemstvu izven Rusije je Anglež W. K. Matthews objavil dobro informirajoč spis »The japhetic theory« z začetkom »The 'new linguistic doctrine' (novoe učenje o yazyke)« v reviji »The slavonic and east european Review« (London 1948, december, vol. XXVII, № 68, str. 172—192). Pod črto je navedena precejšnja literatura o predmetu (zlasti str. 190 i. dr.), a na str. 189 je podana skica Marrove tipološke klasifikacije jezikov (druga skica, tičoča se besedotvorja v govoru, je še na str. 184), na str. 178 pa je Marrova genealogija jafetidskih jezikov.

Z razvojem »novega učenja o jeziku«, ki pa je bilo, kar se tiče tudi ruskega jezika, zelo sterilno (glej moj »Uvod«, str. 114), a si je, kakor se je izkazalo, povsem neupravičeno propagandno nadelo videz in vzdevek resničnega marksističnega pojmovanja jezika, pa se je sklopil žalosten pojav, ne ostre polemike in znanstvene kritike starejše lingvistične šole in njenih metod, temveč naravnost neznanstvenega napadanja in celo preganjanja odličnih znanstvenih delavcev. Na seji »Ученого совета Института языка и мышления Н. Я. Марра« in »Ленинградского отделения Института русского языка« akademije znanosti leta 1948, na kateri sta brala svoja referata I. I. Meščaninov »О положении в лингвистической науке« in F. P. Filin »О двух направлениях в языковедении« (prim. Известия Академии наук СССР. Отделение литературы и языка, т. VII, вып. 6, str. 473—485 in 486—496), je bila v njunem smislu v ostrem tonu sklenjena »Резолюция« (str. 497—499), v kateri se tako imenovano primerjalno jezikoslovje (torej tudi nauk kakega Fortunatova in Šahmatova) kot baje buržoazno-idealistično zavrača, kakor da bi imelo resno iskanje čiste znanstvene resnice kaj opraviti z buržoazijo.⁴ Tako je prišlo do tega, da je postala zadeva javno pereče vprašanje in je bila leta 1950 v listu Правда otvorenja, ali naročeno, ali nenaročeno, ne vem, anketa, diskusija o vprašanih sovjetskega »jezikoznanja«, v katero je z ozirom na trditve marristov o marksizmu svojega lingvističnega nauka posegel kot prva avtoriteta v Rusiji tudi J. V. Stalin, kar je založba lista Правда izdala kot posebno brošuro »И. Сталин, Марксизм и вопросы языкознания. Издательство 'Правда' 1950« z datumom na koncu: »28 июля 1950 г., 'Правда', 2 августа 1950 г.« Ponatisi so pa izšli, v kolikor so mi dostopni: ne le v izdaji akademije znanosti Советская этнография 1950, 2, str. 3—25, kar je v brošuri na str. 3—36, v časopisu Звезда 1950, september, organu združenja sovjetskih pisateljev, kar je v brošuri na str. 37—48, temveč celotno tudi v časopisu za slovanško filologijo »Slavia« (1951, XX, 165—191), ki hoče biti po Jagičevem »Archivu« centralni organ za to vedo. Mimogrede naj še omenim, da je to, kar je v brošuri na

³ Prim. tudi njegovo knjigo »Общее языкознание« (Ленинград 1940).

⁴ Tu naj omenim, da je smatral tudi za Slovence zaslužni rusko-poljski napredni profesor in ustanovitelj druge, kazanske ruske lingvistične šole, I. Baudouin de Courtenay, sebe in druge univerzitetne neobgate profesorje (pač večina) za proletarce. Mogel bi na to temo še marsikaj drugega navesti.

str. 3—29, izšlo tudi v nemškem prevodu pod naslovom »Stalin, Ueber Marxismus in der Sprachwissenschaft« v dunajskem listu »Oesterreichische Zeitung« kot priloga k nedeljski številki 25. junija 1950, str. 9—12.

Uredništvo časopisa »Slavia« pa je samo podalo izjavo: »Nejvýznamnější události ve slovanské i světové jazykovědě poslední doby bylo vystoupení J. V. Stalina proti Marrovu učení o jazyce... Stalinovy články mají zásadní důležitost také pro srovnávací jazykovědu slovansku; znamenají i pro ni nástup nové epochy.« Uredništvo za tem poziva na diskusijo, kateri bo posvečena sledeča številka.

Vsebina brošure s Stalinovimi izjavami o vprašanih, tičočih se jezikoslovja, je naslednja. V prvem delu, naslovljenem »Относительно марксизма в языкознании«, pravi Stalin, da se je nanj obrnila skupina »товарищей из молодежи« s predlogom, naj bi v tisku povedal svoje mnenje o vprašanih jezikoslovja, posebno o oni strani, ki se tiče marksizma v jezikoslovju. »Jaz nisem jezikoslovec,« pravi dalje Stalin, »in zato, seveda, ne morem popolnoma zadovoljiti tovarišev, toda kar se tiče marksizma v jezikoslovju, kakor tudi v drugih družtenih vedah, k temu imam direkten odnos. Zato sem pristal, da dam odgovor na vrsto vprašanj, ki so mi jih postavili tovariši.« Prvo vprašanje (str. 3), na katero Stalin odgovarja, je, ali je pravilno, da je jezik nadzidava (надстройка) nad bazo. Odgovor je, da je to nepravilno. Baza je namreč ekonomski ustroj družbe na določeni stopnji njenega razvoja, »nadstrojka« pa razni njeni nazori in ustrezajoče jim ustanove, a vsaka baza ima svojo »nadstrojko«, jezik pa v svoji osnovi nima z njo nič opraviti. Osnovni slovarski fond in gramatični ustroj ostajata ista. Jezika ne poraja baza, ampak ves potek zgodovine družbe, narodnosti, je produkt cele vrste dob. Sedanji ruski jezik se po svoji strukturi kaj malo razlikuje od jezika Puškina. Drugo vprašanje (str. 9) je bilo, ali je pravilno, da je bil jezik vselej in da ostaja razreden, da splošnega in za družbo edinega, nerazrednega, splošnonarodnega jezika ni. Odgovor je, razume se, da je to nepravilno, kar se podrobno (do str. 18) pojasnjuje, med drugim tudi nerazumljen citat iz Marksa, da ima buržuj »svoj jezik«, kar je umeti kot »žargon«, ali citat iz Engelsa, da imajo angleški delavci svoj dialekt. Tudi po marksizmu je splošnost jezika eden iz najvažnejših znakov nacije. Primerov v tem oziru nepravilnega pojmovanja mest v spisih in iz zgodovine je še več. Opozarja se tudi na Lenina. Tretje vprašanje (str. 18) je bilo: Kakšni so karakteristični znaki jezika? Odgovor: Jezik pripada številu družbenih pojavov; rodi se in razvija z rojstvom in razvojem družbe. Izven družbe ni jezika. Zato se jezik in njegovi zakoni morejo razumeti le, če se izučujejo v nepretrgani zvezi z zgodovino družbe, naroda, kateremu pripada. Neposredno je zvezan z mišljenjem in je sredstvo borbe in razvoja družbe. Slovarski sestav v gramatiki rabi daje človeškim mislim jezikovni izraz. Gramatika je rezultat dolgoletnega, abstrahirajočega dela človeškega mišljenja. Izpremembe v jeziku se niso vršile sunkoma, ampak postopoma. Teorija stadialnega razvoja jezika s predpostavko nenadnih eksplozij (варья) v zgodovini razvoja jezika ni nikakor marksistična. Tudi teorija križanja ne more dati sovjetskemu jezikoslovju ničesar resnega. Vse trditve se podrobneje pojasnjujejo. Četrto vprašanje (str. 26): Ali je pravilno ravnala »Pravda«, ko je sprožila svobodno diskusijo o vprašanih jezikoslovja? Odgovor: Pravilno. Diskusija je že do sedaj prinesla veliko korist. Diskusija je pokazala predvsem, da je v organih jezikoslovja zagospodoval režim, ki ni svojski znanstvu in ljudem znanosti. Najmanjša kritika, celo najbolj plahi poskusi kritike tako imenovanega »novega učenja« so se preganjali in presekavali od strani vodilnih krogov jezikoslovja. Za kritičen odnos do dediščine N. J. Marra, za najmanjše neodobravanje naukov N. J. Marra so se odpuščali ali degradirali v službi dragoceni delavci in raziskovalci na polju jezikoslovja. V odgovorne službe so povišali ljudi ne po delovni oznaki, ampak po oznaki priznanja učenja N. J. Marra brez pridržka. Ustvarila se je zaključena skupina nepogrešljivih voditeljev, ki se je zavarovala od

vsake mogoče kritike in je začela »самовольничать и бесчинствовать«. To se je zgodilo, ker arakčejevski⁶ režim, ki so ga ustvarili v jezikoslovju, kultivira neodgovornost in pospešuje taka »бесчинства«. Diskusija je bila zelo koristna predvsem, ker je razgalila ta arakčejevski režim in ga razbila. Pokazala pa je tudi neverjetno zmedo mnenj o najvažnejših vprašanih jezikoslovja, ki vlada sredi vodilnih krogov te vede. Pokazalo se je, da je v učenju N. J. Marra cela vrsta vrzeli, napak, nepreciziranih problemov, neobdelanih trditvev. Toda učenci Marrovi mislijo, da je sovjetsko jezikoslovje mogoče dalje razvijati na podlagi natančneje izdelane teorije N. J. Marra, ki jo smatrajo za marksistično. N. J. Marr je res hotel biti in se trudil biti marksist, toda on ni umel postati marksist. N. J. Marr je vnesel v jezikoslovje nepravilno, nemarksistično formulo o jeziku kot »nadstrojki« in razrednosti jezika. Vnesel je vanj neskrupen, nadut, ošaben ton, ki je vedel h golemu in lahkomisljenemu zanikanju vsega, kar je bilo v jezikoslovju pred njim. Primerjalno historično metodo kričavo prezirno označuje kot idealistično. Nasprotno pa je reči, da je ta metoda,⁶ ne glede na njene resne nedostatke, le boljša nego resnično idealistična štirielementna Marrova analiza, kajti prva sili k delu, preučevanju jezikov, druga pa samo k temu, »чтобы лежать на печке и гадать на кофейной гуще вокруг пресловутых четырех элементов«. N. J. Marr naduto tretira vsak poskus izučevanja skupin (семей) jezikov kot pojav teorije »prajezika«. A medtem se ne more zanikati, da o jezikovnem sorodstvu, n. pr. takih narodov kakor slovanskih, ni dvomiti in da bi izučevanje tega sorodstva moglo prinesiti jezikoslovju veliko korist in stvari izučevanja zakonov razvoja jezika.⁷ Ako poslušamo N. J. Marra in posebno njegove učence, bi mogli pomisliti, da ni bilo pred Marrom nobenega jezikoslovja in da se je jezikoslovje začelo s pojavom »novega učenja« N. J. Marra. Marks in Engels sta bila mnogo skromnejša: smatrala sta, da je njun dialektični materializem produkt poprejšnjega razvoja ved, med njimi filozofije. Tako je diskusija odkrila tudi ideološke vrzeli v sovjetskem jezikoslovju. Čim brže se jezikoslovje osvobodi Marrovih napak, tem brže ga je mogoče izpeljati iz krize, ki jo sedaj preživlja. Likvidacija arakčejevskega režima v jezikoslovju, odklonitev Marrovih napak, vcepljenje marksizma — to je pot, po kateri bi bilo mogoče ozdraviti sovjetsko jezikoslovje. Razen tega orisanega glavnega Stalinovega posega v diskusijo v »Pravdi« z dne 20. junija 1950. l., katerega glavne misli sem podal po smislu, je v brošuri dodanih še nekaj pismenih odgovorov na imenoma omenjene, kakor E. Krašeninnikovi (str. 30—36), Sanžejevu (str. 37—38), D. Belkinu in S. Fureru (str. 39—41) ter A. Holopovu (str. 42—48), tičočih se raznih podrobnosti, o katerih tu govoriti že ni več potrebno, z izjemo ene trditve v prvem dopisu, da ni mišljenja brez jezikovnega izraza (str. 33). Gotovo je to navadno. Toda imam lahko misel, kjer za njen predmet nimam, ne poznam izraza. V tem pogledu je mogoče omeniti tudi mutce.

Stalinova izvajanja poznavalcu predmeta jezikoslovja ne povedo nič posebno novega, so pa z nastopom proti Marrovemu učenju in zlasti tudi od njegovih učenec uvedenemu, od Stalina ponovno poudarjenemu »arakčejevskemu« režimu rešila resne znanstvene nadaljevalce starejše šole s primerjalno historično metodo pra-

⁶ Grof general Aleksėj Andréjevič Arakčjev (1769—1834) je bil vsemogočni favorit pri Pavlu I. in Aleksandru I. Z njegovo delavnostjo je zvezana cela doba reakcionarnega in policijskega despotizma ter grobe soldaščine, tako imenovane arakčjevščine. (Po drugi izdaji velike sovjetske enciklopedije.)

⁷ Sledi tudi iz nekdanih Stalinovih besed (Вопросы ленинизма, 10. izd., str. 507—8): »Dialektična metoda zahteva, da se na pojave ne gleda le z vidika njihove medsebojne zveze in pogojnosti, temveč tudi z vidika njihovega gibanja, izpreminjanja, razvoja, z vidika njihovega nastajanja in odmiranja.«

⁸ Tu je pripomniti, da lingvistika izučuje jezike tudi po njihovem geografskem sosedstvu, za kar je lep primer tako imenovana balkanologija.

vega pravečatega preganjanja in jim pomogla do novega dela. Nastal je nedvomno cel prelom. Obletnica Stalinovega posega v spor se je naravnost praznovala. V organu ministrstva prosvete »Русский язык в школе« (XII, 1951, № 5, september-oktober, str. 79 sl.) so o tem poročila pod naslovom »Сессии, посвящённые годовщине выхода в свет трудов И. В. Сталина по вопросам языкознания« z uvodnimi besedami: »Выход в свет гениальных трудов И. В. Сталина по вопросам языкознания ознаменовал собой новый, сталинский этап в развитии советского языкознания...« Tako sejo je imelo »Отделение литературы и языка« akademije znanosti, poleg nje pa je bila v isti akademiji združena seja oddelkov društvenih ved in javno razširjeno zasedanje »Учёного Совета Института языкознания« akademije. V 6. številki (str. 81—89) istega časopisa, ki mi je prišla pozneje v roko, se poročila o sejah in konferencah ob obletnici Stalinove objave nadaljujejo. So to poročila o sejah ukrajinske in beloruske akademije znanosti, aspirantov »Института языкознания« ruske akademije ter predavateljev moskovske univerze. Ruska akademija znanosti pa je izdala povrh debel zbornik (431 str.) »Против вульгаризации и извращения марксизма в языкознании. Часть первая« (Moskva 1951), ki začenja predgovor z besedami: »1950 год воидет в историю советского языкознания как год великого перелома в развитии этой науки. В своем гениальном труде 'Марксизм и вопросы языкознания' И. В. Сталин разоблачил антимарксистскую, ненаучную сущность так называемого 'нового учения' о языке академка Н. Я. Марра и его учеников...« V zborniku je 16 prispevkov znanih strokovnjakov, med njimi n. pr. V. V. Vinogradova, R. I. Avanesova i. dr. na temo, navedeno v začetku predgovora. Tudi gori v spisu omenjeni F. P. Filin je tu že med njimi s spisom »О некоторых важнейших ошибках в разработке истории русского языка«, s katerim kakor historikom ruskega jezika v istem zborniku obračunava V. D. Levin v spisu »Критика взглядов Н. Я. Марра и его последователей на происхождение русского языка«. V podrobnosti se tu seveda ne morem spuščati. Taka stvar bi zahtevala obširno posebno razpravo. V imenovanem organu istega leta pa so prispevki znanih ruskih jezikoslovcev v zvezi s Stalinovimi izvajanji, tako v štev. 1 prof. R. I. Avanesova, И. В. Сталин о языке и диалектах, štev. 2 akad. V. V. Vinogradova, Вопросы современного русского словообразования в свете трудов И. В. Сталина по языкознанию, А. Д. Григорьева, Учение товарища Сталина об основном словарном фонде и словарном составе языка, štev. 4 V. A. Dobromyslova, Год работы на основе трудов И. В. Сталина по языкознанию, štev. 5 člana koresp. akademije znanosti S. G. Barhudarova, Итоги и перспективы перестройки языковедческой работы в свете сталинского учения о языке i. dr. Prim. tudi štev. 3 anonimno, pač od uredništva Гениальная программа марксистского языкознания претворяется в жизнь. V istem organu 1948, štev. 2 je E. M. Galkina-Fedoruk, ki je leta 1949, štev. 6 objavila spis »М. Я. Марр — творец нового учения о языке, skupno z N. S. Pospelovom priobčila precej ostro pisano recenzijo o knjigi prof. V. V. Vinogradova »Русский язык. Грамматическое учение о слове« (Moskva-Leningrad 1947), tako da so katedre ruskega jezika »МГПИ имени В. И. Ленина и МОПИ« izdale (ib. str. 72) celo svoje »Заключение«, v katerem se naštevajo »posamezni nedostatki in bistvene napake« dela, leta 1951, štev. 3 pa je ista recenzentka napisala topel članek o istem avtorju, akademiku V. V. Vinogradovu, ki je sedaj sekretar oddelka literature in jezika akademije. Tako je Vinogradov doživel zadoščenje. Nasprotno je akademik I. I. Meščaninov, glavni Marrov učenc, o katerem je že bilo govora in ki je leta 1949, štev. 2, pisal »Роль академика И. Я. Марра в отечественном языкознании«, leta 1951, štev. 5, str. 80, po poročilu seje oddelka literature in jezika akademije prekliceval svoje marrovске nazore. Leta 1949, štev. 6, str. 12, je skupaj s prof. G. P. Serdučenko v spisu »Языкознание в Сталинскую эпоху« še napisal: »И. Я. Марр даёт совершенно новое определение языка как предмета изучения. Язык, по Марру, является надстроечной общест-

венно-идеологической категорией. Это — сложнейшая и содержательнейшая категория надстройкы, тorej trditev, proti kateri je Stalin ostro nastopil. Imenovani Serdjučenko pa je ib. leta 1949, štev. 3 razpravljaj »О творческом наследии академика Н. Я. Марра« (prim. tudi ravnatom »Совещание, посвященное творческому наследию академика Н. Я. Марра«).

Umevno je, da se je v najlaskavejših besedah sprožil odmev velikega vpliva Stalinovih izvajanj v raznih ozirih tudi v literaturno-umetnostnih in društveno-političnih revijah, tako imenovanih »tolstih žurnalih«. Naj nekaj tega, kar mi je pri roki, iz leta 1951 navedem. V organih združenja sovjetskih pisateljev Октябрь, Новый Мир in Знамя п. pr. je izšlo: Октябрь XXVIII, julij, str. 168—176 predavanje doktorja filoloških ved B. Tomaševskega »Язык и литература«; Новый Мир XXVII, januar, str. 205—228 E. Surkov, »Вопросы языкознания и советская литература« ter februar, str. 203—220 An. Tarasenkova, »За богатство и чистоту русского литературного языка!«; Знамя XXI, januar, str. 145—158 V. Sajanov »Заметки о языке«, marec, str. 130—135 M. Ryl'skij, »О языке и литературе«, julij, str. 143—149 akademik V. Vinogradov, »Насущные задачи советского литературоведения« ter Kondrat Krapiva, »Задачи белорусской литературы в свете трудов И. В. Сталина по языкознанию«. Za pretiranost stila naj navedem iz prvega članka v zadnjem časopisu: »Опубликование гениальных произведений И. В. Сталина, посвящённых вопросам языкознания, является крупнейшим событием в идейной жизни нашей страны и всего прогрессивного, передового человечества. Величайший учёный эпохи И. В. Сталин даёт в своих статьях непревзойдённый образец применения марксистской диалектики к самым сложным и наименее исследованным областям знания...« Označba »гениальные труды« se vsepovsodi, skoro v vseh spisih ponavlja.

Zanimivo je, da se v drugi izdaji velike sovjetske enciklopedije pod geslom »Армянский язык« (III, 107) navaja mesto iz Stalinovih izvajanj o jezikoslovju in imenuje Marrova formula o razrednosti jezika (pripadanje družbenemu razredu) nemarksistična. Tudi pod geslom »Болгарский язык« (V, 454) je že citat iz Stalinovih izvajanj (s str. 26). Ni pa še novega vpliva, kakor se zdi, pod geslom »Албанский язык« (II 51), ker je bil dotični drugi zvezek oddan v tisk v začetku leta 1950. Pripoveduje se, da se buržuaznim lingvistom ni posrečilo dognati postanka albanskega jezika, da pa je akademik N. J. Marr po primerjanju s sodobnimi jafetidskimi jeziki Kavkaza dokazal, da vsebuje jafetidske elemente. Stvar pa je v splošnem precej drugačna. Ze v svojem »Uvodu v slovansko filologijo« (str. 113) sem omenil, da Marrovo mnenje napominja na albansko-domači diletantski romantični nazor o izvoru albanskega jezika iz jezika starih Pelasgov. Kot gramatika se navaja le Pekmezi G., »Grammatik der albanesischen Sprache«, kar me je razveselilo, ker sem bil pri sestavi te slovnice bistveno soudeležen. Deloma se to lahko razvidi iz omembe v predgovoru (prim tudi oceno N. Jokla, Archiv für slav. Philologie 1910, XXXI, 237 sl. in 240). Ne povem, mislim, nobene posebne novosti, da sem to slovnico od prve vrste do zadnje jaz napisal, ker moj pobratim Pekmezi ni obvladal dobro nemškega književnega jezika, pa tudi za znanstveno raziskavanje jezika ni bil posebno sposoben. Njegovo glavno delo pri stvari je bilo zbiranje raznega gradiva po mojih napotkih. Pekmezi je, razume se, želel, da bi tudi moje ime bilo v naslovu, kar pa sem odklonil, ker sem hotel, da se on s knjigo v nekih določnih smereh okoristi. Čudno je in težko razložljivo, da so v enciklopediji izpuščena imena, kakor n. pr. A. Beliča.

S tem končujem svoja izvajanja o trenju v ruski lingvistiki, pa je brez dvoma želja nas vseh, da se nadaljnji razvoj ruskega jezikoslovja kreta v miru in v znanstveni obliki, vredno znamenitih mož te stroke od samega početka (Lomonosova) dalje in da se vrne tudi za nas nekdanja možnost znanstvenih zvez in medsebojnega znanstvenega občevanja.

Ljubljana, na praznik Ustanovitve nove Jugoslavije 1951. *Rajko Nahtigal*

DODATEK k str. 260, v. 26 in v. 6 od spodaj. — Dodatno naj še omenim, da Filin v svojem spisu tudi sam zavrača svoje prejšnje trditve in razlage po metodi N. J. Marra. Med njimi je za osvetlitev vredno omeniti njegovo nekdanjo razlago besede *берца* z delitvijo na dva elementa, katerih prvega veže z elementom *ber*, pri čemer mu postavlja ob stran izraze kakor *борозда*, *боронить*, *оборонять*, *борона*, z drugim delom *sta* pa ne ve kaj početi. Sedaj priznava, da je vse to brez vsake podlage in more veljati le znana etimologija (iz korena *vert*) po primerjalnohistorični pojasnitvi.

Meščaninov pa je istega leta v Izvestjih akademije znanosti (oddelek literature in jezika, zv. 4) objavil še spis »Март — основатель советского языковедения.«

R. N.

NEIZKORIŠČENE GLOSE

Grški leksikograf Hesychios (ok. 500 po n. št.) je v svojem leksikonu ohranil redke besede, ki so jih pred njim zbirale generacije leksikografov. Njegov glavni vir je bil Diogenianós (1. stol. po n. št.). Ta je zopet uporabil zapiske nekega Amerije, ki je zbral čez sto makedonskih besed, pa tudi druge. Kdaj je živel, ni točno znano; očitno med dobo Aleksandra Velikega in Diogenianom. Na vsak način je glosa, ki jo Hes (ihij) navaja po Ameriji ali pa tudi brez navedbe vira, stara.

βαθάλη. κρήνη. Ἀμερίας. Hes.

Ime reke *Bosne*, po kateri je dežela dobila ime, je B. Saria, Klio 23 (1929), 92 ss. posrečeno identificiral z imenom reke *Bathinus* (Velleius Paterculus II 114, 4). To ime je pa mogoče zvezati z gornjo glosa (>izvir<). Skupno je obema besedama *bath-*, ostalo sta sufiksa. Glose gr. etimološki slovarji ne omenjajo. Ker je reka Bosna na nekdanjem ilirskem ozemlju, je ime *Bathinus* ilirsko: H. Krahe, Lex. altilyr. Personennamen (Heidelberg 1929), 20. Ko govori o osebnem imenu *Bato*, doda: prim. *Batinus*, reka v Picenu (Plin. III 110); *Bathinus*, reka v Panoniji (om. m.); *Βατεινολ* (Ptol. II 11, 10), ljudstvo na sed. Češkem...; dalje *Β ται*, mesto v Epiru (Strab. VII 324). — Poleg tega prim. še plemensko ime *Βαδιᾶται* pri Krahe, Die alten balkanillyr. geogr. Namen (Heidelberg 1925), 17, 62, 83.

Po vsem tem pa ni verjetno, da bi gornja glosa bila grška: z gr. *βαθός* >globok<, ki edini pride v poštev, glose zaradi razlike v pomenu ni mogoče zvezati. Ker je Hes. vzel besedo iz *Amerijeve* zbirke, bi bila najbližja misel, da je glosa makedonska. Toda v mak. je *-th-* neznan: idevr. mediae aspiratae preidejo v mak. v mediae, celo gr. *Φιλίππος* je postal v makedonskih ustih *Βίλιππος* (Schwyzer, Griech. Gramm. I 69). Pač pa so tenues asp. izpričane za *ilirščino*, prim. ime ilir. plemena *Parthini* (sev.-vzh. od Drača), *Parthenope*, staro ilir. ime za Neapelj. Sufiksa *-ino-* in *-alo/a-* moreta biti grška in ilirska, prim. za zadnje *Delmatae* — mestno ime *Delminium* (Krahe, l. c. 85) in kraj. imena *Ἀβάλα*, *Ὀβάλος*, *Δάαλος*, ki jih Krahe ZNF 19 (1943), 58 s. navaja za ta sufiks. Tako je verjetno, da je *βαθάλη* ilirska beseda.

A. Mayer, Glotta 24 (1936), 177 ss. izvaja ilir. >shrv. *Bosut*, *Bosna* iz korena *bhoǵ-, prim. nem. *Bach*.

βραβεύς

Beseda pomeni >reditelj, sodnik pri tekmah; zapovednik<. Rabijo jo tragiki in enkrat Platon, je torej doma v vzvišenem slogu. Etimologija je neznan. Pri razlagi te besede izhajam iz naslednjega mesta (Soph. El. 609 s.):

*στάντες δ', ὄθ' αὐτοὺς οἱ τεταγμένοι βραβεύς
κλήροις ἔπηλαν καὶ κατέστησαν δῖφρους...*